

Hrad Pernštejn a Nedvědice

Svorníkem vztahů hradu Pernštejna a městečka Nedvědice je pojmenování městečka i hradu. Jakkoli je zvuk obou místních jmen zcela odlišný a má dokonce původ v jiných jazycích, sémanticky jsou oba názvy vlastně totožné. Oba vycházejí z pojmenování někdejšího vládce lesů – medvěda. Pernštejn (i s půvabnou nářeční variantou Peřtén) je českým derivátem, odvozeným z hornoněmecké výslovnosti spisovného německého Bärenstein. Okolo roku 1285, kdy poprvé v pramenných materiálech zaznívá toto jméno, jsou německé názvy, zejména u nově budovaných opevněných sídel, nejvíce v kurzu. Jeho kořeny jsou ale dozajista starší a místního původu.

České jméno Nedvědice se objevuje v pramenech o více než půl století později, a to ve spisovnější formě s „M“ (Medwicz). Není úkolem tohoto krátkého příspěvku bádát nad časovou sousledností hradu a městečka, i když existence obce před vrcholně středověkým hradem je zjevná. Domnívám se pouze, že obě místa dostala název nikoliv z nějaké vzájemné souvislosti časové či právní, ale že obě nezávisle na sobě přejala jméno říčky, na níž a nad níž se rozkládala. Je příznačné, že v češtině se jméno Nedvědice (se staročeským „N“) objevuje od počátku v singulárové podobě „ta Nedvědice, z Nedvědice“, a nikoliv, jak pohříchu často k velké nevoli místních občanů slyšíme, „ty Nedvědice, z Nedvědic“. Údolí říčky, jež se pozoruhodně na horním toku nazývá Zubří potok, tak spojuje hrad a obec nejen „krajinně“, ale i „literárně“.

Jak bylo hned z počátku uvedeno, nemá cenu vypisovat právní, hospodářské a kulturní vazby hradu a osady, která se stala podhradním městečkem. Typický vývoj této vazby vždy narušovala okolní sídla, nejdříve i naposled Bystřice, která svou vahou vždy k sobě stahovala mikroregion Nedvědice (či chcete-li Pernštejska), jinak přírodně gravitujícího k Tišnovu a dále k Brnu. Doubravník, k němuž měli zakladatelé hradu a kolonizátoři kraje zvláštní vztah, Nedvědici ukrájoval pravomoce soudní a okolí Štěpánova od a do určité doby vždy konkurovalo Nedvědici hospodářsky. Tři posledně jmenovaná městečka s okolními osadami tvořila po prodeji Bystřice mikrosvět perňštejnského panství s hradem (tehdy „zámkem“) jako centrem. Hrad a jeho páni a správcové ostatně dokázali tento mikrosvět uhájit před většími excesy husitských bouří i třicetileté války, perňštejnské panství patřilo mezi méně postižené části Moravy.

Tento patriarchální, do sebe uzavřený svět se začal více měnit až s přelomem 18. a 19. století. S velkými změnami společenskými a hospodářskými začínal i nový život hradu a tyto změny v jeho životě začaly sice pozvolna, ale zato až podnes měnit i jeho vztah k okolí. 19. století se vyděsilo excesů francouzské revoluce a po éře „rozumu“, která podivuhodně vzbudila nejhorší vášně, našlo zalíbení v citové exaltaci středověku, jeho hrdinství a lásky. Hrady přestávají být jen nepohodlnými kanceláři a špatně udržovanými sýpkami, stávají se památníky rodiny, národa, dějin, v novodobém slovníku památkami. Od

počátku 19. století pozvolna houstne zástup návštěvníků, takže dokonce mnozí majitelé těchto památek je začínají upravovat přímo pro tyto účely. Návštěvní knihy vedené na hradě od roku 1825, začínají podpisy šlechty a vzdělanců a na konci 19. století již stránky zabírají podpisy školních tříd, či vlastivědných spolků z celého „Markrabství i království“, o cizincích nemluvě.

A tak se na hrad, ale co je důležité, i do podhradí, pozvolna vkrádá cestovní ruch. Vydává-li hrabě Mittrowský brožurky pro turisty, stejně tak činí již i hostinští v Nedvědici. Spojení významné památky s nádhernou krajinou pozvolna umožňuje chystat lůžka pro letní hosty, vytváří nová pracovní místa. Brožura z třicátých let, vydaná správou spojených velkostatků Rožínka a Pernštejn, je z jedné třetiny tvořena reklamami nedvědicových podniků restauračních, ale i průmyslových.

Postupné odumírání významu hradu jako správního a hospodářského střediska rázně ukončily události po konci druhé světové války, kdy aplikace tzv. Benešových dekretů na majetky rodiny Mittrowských přivedila jako jinde odtržení hradu od velkostatku. Hrad od národní správy velkostatku převzala Národní kulturní komise a již před komunistickým převratem v roce 1948 chystala jeho zapojení do sítě zpřístupněných památkových objektů. Po převratu se tak již dělo v nových podmínkách s novou doktrínou a ideovým obsahem, který kladl důraz na prezentaci tzv. pokrokových stránek dějin s tím, že některé kapitoly vědomě vymazával. Překvapivě však lze říci, že doby nejtuzšího politického dusna přestála památka (s nutnými výhradami) poměrně dobře. Génus loci s nezbytnou setrvačností starého života dokázaly do šedesátých let uchovat mnoho památek nejen na dávnou minulost, ale i to, co se mnohdy jevilo jako pozvolna odcházející přítomnost, přirozeně novému režimu nepřijemná.

S podivem to byly právě až šedesáté roky, jinak uznávané jako doba oteplení a uvolnění, které mnoha památkám na hradě přinesly nenávratnou zkázu. Takto byly postiženy interiéry instalované a obývané v 19. století. Je dlužno říci, že mnohdy byly za tuto cenu očištěny a představeny větší hodnoty skryté pod nánosy pozdějších dob, ale konstatování, že se tak často dělo za cenu zničení hodnot, které nyní bolestně postrádáme jako chybějící kamínky v mozaice, je nutné a poctivé.

Stejně pohrdavě jako k historii a mrtvým předchůdcům živých se „inženýři kultury“ chovali k žijícím. Nemá význam popisovat krkolonné projekty zpřístupnění hradu, které prostě podmínky objektu, provozu a prostých lidských reakcí nepřipustily. Jako „erbovní“ budiž brána pasáž z projektu na obnovu hradního parku, která počítala se zbořením a vysídlením zhruba čtvrtiny místní části obce – zadního Pernštejna.

Ruku v ruce s adaptováním památky a dějin bylo poškozeno, či spíše zničeno to, co na hrad jako magnet pro turisty navazovalo. Zázemí ubytovacích a stravovacích provozoven a zařízení odumřelo s hospodařením svobodných lidí a bylo nahrazeno vyprojektovanými „stravovacími a ubytovacími kapacitami“. Osobně se domnívám, že toto je doba, kdy dochází k odcizení hradu od jeho okolí, to znamená od lidí žijících okolo něj. Spolužití vytvářené po generace je nahrazeno využíváním a amortizací.

Převrat v roce 1989 otevřel možnost navázat na tradice a obnovit tyto vztahy, založené na vzájemné podpoře. Bolestné narovnávání pokřivených vztahů naráží mnohdy na zdánlivě protichůdné vnímání stejných problémů. Je příznačné, že dialog s okolím navazuje hrad (podle mého nejlepšího svědomí) o to lépe, oč hůře chápe a snáší jeho správa přístup vlastních nadřízených orgánů, odtržených od problémů hradu a, což je nezanedbatelné, regionu.

Budování nové prohlídkové trasy, připomínající poslední majitele, kteří byli přes všechny možné hořkosti součástí minulosti tohoto kraje, není ze strany správy hradu jen snahou zdržet návštěvníka v našem městě déle, aby něco utratil u místních živnostníků, je to i snaha vrátit nám společnou minulost a dějiny. Budiž tak, prosím, chápána i jako příspěvek k 650. výročí první zmínky o naší společné obci.

Mgr. Jakub Zdeněk Škrabal
kastelán hradu Pernštejna

Převzato ze sborníku 650 let Nedvědice vydaného obcí Nedvědice v roce 2000